

MISDAAD, SCHULD, STRAF

Ferdinand von Schirach

Misdaad, Schuld, Straf

Vertaald door Hans Driessen
en Marion Hardoar

VERHALEN

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Deze vertalingen werden ondersteund door een subsidie van het Goethe-Institut en het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright *Misdaden (Verbrechen)* © 2009

Ferdinand von Schirach;

Copyright *Schuld* © 2010 Ferdinand von Schirach;

Copyright *Straf (Strafe)* © 2018 Ferdinand von Schirach

Copyright Nederlandse vertaling *Misdaden* en *Schuld* © 2010 en

2011 Hans Driessen en Marion Hardoar/

bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Copyright Nederlandse vertaling *Straf* © 2019 Marion Hardoar/

bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Steven van der Gaauw

Portret auteur: Michael Mann

Typografie: Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 295 4230 2/ NUR 302

www.arbeiderspers.nl

www.schirach.de

Inhoud

Misdaden

Fähler	9
Tanata's theekopje	22
De cello	44
De egel	61
Geluk	76
Summertime	89
Noodweer	122
Groen	141
De doorn	161
Liefde	177
De Ethiopiër	185

Schuld

Volksfeest	211
DNA	221
De illuminaten	227
Kinderen	247
Anatomie	255
De ander	258
De koffer	272
Verlangen	280

Sneeuw	284
De sleutel	296
Eenzaam	320
Justitie	326
Vereffening	330
Familie	345
Geheimen	352

Straf

De lekenrechter	357
De verkeerde kant	372
Een hemelsblauwe dag	395
Lydia	401
Buren	411
De kleine man	420
De duiker	432
Stinkvis	444
Het Meerhuis	449
Subotnik	467
Tennis	492
De vriend	499

Misdaden

De werkelijkheid waarover we kunnen praten, is nooit de werkelijkheid op zich.

Werner K. Heisenberg

Fähler

Friedhelm Fähler was zijn hele leven huisarts in Rottweil geweest, achtentwintighonderd ziekenfondspatiënten per jaar. Praktijk aan de hoofdstraat, voorzitter van de cultuurkring Egypte, lid van de Lionsclub, geen strafbare feiten, niet eens overtredingen. Behalve zijn woning bezat hij nog twee andere huizen die hij verhuurde, een drie jaar oude Mercedes E-klasse met leren bekleding en airconditioning, ongeveer zevenhonderdvijftigduizend euro in aandelen en obligaties, en een kapitaalverzekering. Fähler had geen kinderen. Zijn enige nog levende familielid was een zes jaar jongere zus, die met haar man en twee kinderen in Stuttgart woonde. Over Fähners leven viel eigenlijk niets te vertellen.

Behalve die kwestie met Ingrid.

*

Toen hij vierentwintig was, leerde Fähler, op de zestigste verjaardag van zijn vader, Ingrid kennen. Ook zijn vader was arts in Rottweil geweest.

Rottweil is een door en door burgerlijke stad. Aan iedere vreemdeling wordt ongevraagd uitgelegd dat de stad door de Staufers is gesticht en dat ze de oudste in Baden-Württemberg is. Je komt hier inderdaad middeleeuwse erkers en mooie uithangborden uit de zestiende eeuw tegen. De Fähners hebben hier altijd gewoond. Ze behoorden tot de zogeheten gegoede families van de stad, het waren gewaardeerde artsen, rechters en apothekers.

Friedhelm Fähner leek op de jonge John F. Kennedy. Hij had een vriendelijk gezicht, en ging door voor een onbezorgd mens, alles lukte hem. Alleen als je wat beter keek, viel iets treurigs, iets ouds en duisters in zijn gelaatstrekken op, zoals je dat wel vaker ziet in deze streek tussen het Zwarte Woud en de Schwäbische Alb.

Ingrids ouders, apothekers in Rottweil, namen hun dochter mee naar het feest. Ze was drie jaar ouder dan Fähner, een stevige provinciaalse schoonheid met zware borsten. Waterblauwe ogen, zwart haar, bleke huid – ze was zich bewust van het effect dat ze sorteerde. De eigenaardige hoge, metaalachtige stem, die geen enkele modulatie toeliet, irriteerde Fähner. Alleen als ze zachtjes praatte, klonken haar zinnen melodieus.

Ze had de middelbare school niet afgemaakt en werkte als serveerster. ‘Tijdelijk,’ zei ze tegen Fähner. Het kon hem niet schelen. Ze had op een ander gebied, dat hem meer interesseerde, een grote voorsprong op hem. Fähner had

tot dusver maar twee vluchtige seksuele contacten met vrouwen gehad; ze hadden hem eigenlijk alleen maar onzeker gemaakt. Hij werd meteen verliefd op Ingrid.

Twee dagen na het feest verleidde ze hem na een picknick. Ze lagen in een weerhut, en Ingrid had haar zaakjes goed geregeld. Fähner was zo ondersteboven, dat hij haar al na een week vroeg met hem te trouwen. Zonder te aarzelen stemde ze toe: Fähner was een ‘goede partij’, hij studeerde medicijnen in München, was aantrekkelijk en liefdevol, en moest binnenkort zijn eerste examen doen. Maar ze vond vooral zijn ernst aantrekkelijk. Ze kon het niet onder woorden brengen, maar ze vertelde haar vriendin dat Fähner haar nooit zou laten zitten. Vier maanden later woonde ze bij hem.

Ze gingen op huwelijksreis naar Caïro, dat was zijn wens. Als iemand hem later naar Egypte vroeg, zei hij dat het ‘gewichtloos’ was, ook al wist hij dat niemand hem begreep. Hij was daar de jonge Parsifal, een complete dwaas, en hij was gelukkig. Dat was de laatste keer in zijn leven.

De avond van de terugreis lagen ze in de hotelkamer. De ramen stonden open, het was nog altijd te warm, het was benauwd in de kleine kamer. Het was een goedkoop hotel, het rook er naar rot fruit, en ze hoorden het lawaai van beneden op straat.

Ondanks de hitte waren ze met elkaar naar bed geweest. Fähner lag op zijn rug en volgde de omwentelingen van

de plafondventilator, Ingrid rookte een sigaret. Ze draaide zich op haar zij, leunde met haar hoofd op haar hand en keek hem aan. Hij glimlachte. Ze zwegen lange tijd.

Toen begon ze te vertellen. Ze vertelde over de mannen vóór Fähner, over teleurstellingen en fouten, maar vooral over de Franse eerste luitenant die haar zwanger had gemaakt, en over de abortus waaraan ze bijna was gestorven. Ze begon te huilen. Hij schrok en nam haar in zijn armen. Op zijn borst voelde hij haar hartslag, hij was hulpeloos. Ik moet haar beschermen, dacht hij.

‘Je moet zweren dat je voor me zorgt. Je mag me nooit in de steek laten.’ Ingrids stem trilde.

Het ontroerde hem, hij wilde haar geruststellen, hij had dat toch al in de kerk tijdens de bruiloft gezworen, hij was gelukkig met haar, hij wilde...

Ze onderbrak hem ruw, haar stem werd harder, die had nu de metaalachtige, kleurloze klank. ‘Zweer het!’

En plotseling snapte hij het. Dit was geen gesprek tussen geliefden; de ventilator, Caïro, de piramiden, de hitte van de hotelkamer – alle clichés waren op slag verdwenen. Hij duwde haar een beetje van zich af om in haar ogen te kunnen kijken. Toen zei hij het. Hij zei het langzaam, en hij wist wat hij zei. ‘Ik zweer het.’

Hij trok haar weer naar zich toe en kuste haar gezicht. Ze gingen nog een keer met elkaar naar bed. Dit keer was het anders. Ze zat op hem, ze nam wat ze wilde. Ze waren ernstig, onwennig en eenzaam. Toen ze kwam, sloeg ze hem in zijn gezicht. Daarna lag hij nog lang wakker en starde naar het plafond. De stroom was uitgevallen, de ventilator bewoog niet meer.

Natuurlijk slaagde Fähner cum laude voor zijn examen, hij promoveerde en kreeg zijn eerste baan in het streekziekenhuis in Rottweil. Ze vonden een woning, drie kamers, bad, uitzicht op de bosrand.

Toen de inboedel in München werd ingepakt, gooide ze zijn platenverzameling weg. Hij merkte het pas toen ze in het nieuwe huis trokken. Ze zei dat ze de platen niet kon uitstaan, omdat hij er met andere vrouwen naar had geluisterd. Fähner was woedend. Ze spraken twee dagen bijna niet tegen elkaar.

Fähner hield van de helderheid van Bauhaus – zij richtte de woning met grenen en eiken in, hing gordijnen voor de ramen en kocht bont beddengoed. Zelfs de geborduurde onderzetteren en de tinnen bekers nam hij voor lief, hij wilde haar niet betuttelen.

Een paar weken later vertelde Ingrid hem dat het haar stoorde hoe hij zijn bestek vasthield. In het begin lachte hij en vond dat ze zich aanstelde. Ze herhaalde het verwijt de volgende dag en de dagen erna. En omdat ze het echt meende, hield hij zijn mes anders vast.

Ingrid klaagde dat hij de vuilnis niet buitenzette. Hij maakte zichzelf wijs dat het alleen maar startproblemen waren. Algauw verweet ze hem dat hij te laat thuiskwam, en dat hij met andere vrouwen flirtte.

De verwijten hielden niet op, al snel kreeg hij ze elke dag te horen. Dat hij slordig was, zijn overhemden vuil-

maakte, de krant verkreukelde, niet lekker rook, alleen aan zichzelf dacht, onzin vertelde, haar bedroog. Fähner verdedigde zich nog maar zelden.

Na een paar jaar begonnen de beledigingen. Eerst ingehouden, daarna steeds meedogenlozer. Hij was een schoft, hij kwelde haar, hij was een sul. Daarna kwamen het fecale jargon en het schreeuwen. Hij gaf het op. 's Nachts stond hij op en las sciencefictionromans. Net als in zijn studententijd jogde hij dagelijks een uur. Ze gingen allang niet meer met elkaar naar bed. Hij kreeg voorstellen van andere vrouwen, maar hij had geen affaires. Op zijn vijfendertigste nam hij de praktijk van zijn vader over, op zijn veertigste was hij grijs. Fähner was moe.

*

Toen Fähner achtenveertig was, overleed zijn vader, toen hij vijftig was zijn moeder. Van de erfenis kocht hij een vakwerkhuis aan de rand van de stad. Bij het huis hoorde een klein park, verwaarloosde struiken, veertig appelbomen, twaalf kastanjes en een vijver. De tuin werd Fähners redding. Hij bestelde boeken, abonneerde zich op vakbladen en las alles wat er over struiken, vijvers en bomen te lezen was. Hij kocht het beste gereedschap, hield zich bezig met irrigatietechniek en leerde alles met de hem eigen systematische grondigheid. De tuin kwam tot bloei, en de struiken werden in de omgeving zo bekend dat Fähner vreemden tussen de appelbomen zag die daar foto's stonden te maken.

Doordeweeks bleef hij lang in de praktijk. Als arts was Fähler zorgvuldig en meevoelend. Zijn patiënten waardeerden hem, zijn diagnoses waren maatgevend in Rottweil. Hij verliet het huis voordat Ingrid wakker werd, en kwam pas na negenen terug. De vele verwijten tijdens de avondmaaltijden nam hij voor lief. De metaalachtige stem van Ingrid reeg zonder modulatie zin na zin vijandigheden aaneen. Ze was dik geworden, haar bleke huid was met de jaren roze gekleurd. Haar gezwollen hals had zijn stevigheid verloren, voor haar keel had zich een kwab gevormd die in de maat van haar beledigingen onrustig heen en weer bewoog. Ze had last van benauwdheid en leed aan hoge bloeddruk. Fähler werd steeds magerder. Toen hij op een avond voorzichtig voorstelde dat Ingrid hulp bij een bevriende zenuwarts zou kunnen zoeken, gooide ze een pan naar zijn hoofd en schreeuwde dat hij een ondankbaar varken was.

*

In de nacht voor zijn zestigste verjaardag lag Fähler wakker. Hij had de verbleekte foto die in Egypte was gemaakt tevoorschijn gehaald: Ingrid en hij voor de piramide van Cheops, op de achtergrond kamelen, toeristenbedoeïenen en zand. Toen ze de huwelijksalbums had weggegooid, had hij de foto weer uit de vuilnisbak gehaald. Sindsdien bewaarde hij die diep onder in zijn kast.

Tijdens die nacht begreep Fähler dat hij voor de rest van zijn leven, tot aan zijn dood, een gevangene zou

blijven. Hij had zijn belofte in Caïro gedaan. Hij moest zich er vooral nu, tijdens de slechte dagen, aan houden; een belofte alleen voor goede dagen bestond niet. De foto vervaagde voor zijn ogen. Hij kleepte zich uit en ging naakt voor de spiegel in de badkamer staan. Hij keek lang naar zichzelf. Daarna ging hij op de rand van de badkuip zitten. Voor het eerst in zijn volwassen leven hilde hij.

*

Fähler was in zijn tuin aan het werk. Hij was nu tweeënzeventig, vier jaar geleden had hij de praktijk verkocht. Hij was zoals altijd om zes uur opgestaan. Hij had de logeerkamer – hij verbleef daar al jaren – zachtjes verlaten. Ingrid sliep nog. Het was een stralende ochtend in september. De ochtendnevel was opgetrokken, de lucht was helder en koud. Fähler wiede met de schop het onkruid tussen de herfststruiken. Het was vermoeiend en eentonig werk. Fähler was tevreden. Hij verheugde zich op de koffie, die hij zoals gebruikelijk in zijn pauze om half tien zou drinken. Fähler dacht aan de ridder-spoor die hij in het voorjaar had geplant. Die zou in het late najaar voor de derde keer bloeien.

Plotseling trok Ingrid de terrasdeur open. Ze schreeuwde dat hij alweer vergeten was het raam in de logeerkamer dicht te doen, hij was gewoon een idioot. Haar stem sloeg over. Blank metaal.

Fähler zou later niet precies kunnen beschrijven wat hij op dat moment dacht. In hem, heel diep beneden, was een onbarmhartig en scherp licht beginnen te branden. In dit licht was alles volkomen duidelijk geweest. Verblindend.

Hij vroeg Ingrid naar de kelder te komen, en nam zelf de buitentrap. Ingrid kwam hijgend de kelderruimte binnen, waar hij het tuingereedschap bewaarde. Het hing geordend naar functie en grootte aan de muren of stond schoongemaakt in ijzeren en plastic emmers. Het was mooi gereedschap, dat hij in de afgelopen jaren had verzameld. Ingrid kwam hier zelden. Toen ze de deur opendeed, pakte Fähler zwijgend de bomenbijl van de muur. Hij kwam uit Zweden, met de hand gesmeed, hij was ingeivet en zonder roest. Ingrid verstomde. Fähler had zijn grove tuinhandschoenen nog aan. Ingrid staarde naar de bijl. Ze ontweek hem niet. De eerste slag, die haar schedeldak spleet, was al meteen dodelijk. De bijl drong met afgebroken botstukjes dieper in haar hersenen, het bijlblad spleet haar gezicht. Nog voordat ze op de grond viel, was ze dood. Het kostte Fähler moeite de bijl uit haar schedel te trekken, hij zette zijn voet op haar hals. Met twee krachtige slagen scheidde hij haar hoofd van de romp. De forensisch patholoog-anatoom meldde later dat Fähler nog zeventien slagen nodig had om armen en benen af te hakken.

Fähler ademde zwaar. Hij ging op het kleine houten krukje zitten, dat hij gewoonlijk bij het planten gebruik-

te. De poten van de kruk stonden in het bloed. Fähner kreeg honger. Op een gegeven moment stond hij op, kleedde zich naast het lijk uit en waste aan de tuinwasbak in de kelder het bloed uit zijn haar en van zijn gezicht. Hij sloot de kelder af en ging via de binnentrap naar de woning. Boven kleedde hij zich weer aan, belde 112, noemde zijn naam en adres en zei letterlijk: 'Ik heb Ingrid in mootjes gehakt. Kom onmiddellijk.' Het telefoontje werd genoteerd. Zonder een antwoord af te wachten hing hij op. Zijn stem klonk onaangedaan.

De politie arriveerde een paar minuten na het telefoontje zonder sirene en zwaailicht voor Fähners huis. Een van de agenten was al negenentwintig jaar in dienst bij de politie, iedereen in zijn familie was patiënt van Fähner geweest. Fähner stond voor de tuinpoort en gaf hem de sleutel. Hij zei dat ze in de kelder was. De politieagent wist dat het beter was geen vragen te stellen: Fähner droeg een pak, maar geen sokken en schoenen. Hij was de rust zelf.

*

Het proces duurde vier dagen. De voorzitter van de kamer van gezworenen was een ervaren man. Hij kende Fähner, over wie hij een rechterlijk oordeel moest vellen. En hij kende Ingrid. Voor zover hij haar niet goed genoeg kende, gaven de getuigen uitsluitel. Iedereen had medelijden met Fähner, iedereen koos partij voor hem. De postbode zei dat hij Fähner 'voor een heilige' had gehouden, 'dat hij het met haar had uitgehouden' was 'een

wonder'. De psychiater stelde in een attest 'opgekropte affecten' bij Fähner vast, ontoerekeningsvatbaar was hij niet geweest.

De officier van justitie eiste acht jaar. Hij nam de tijd, beschreef de toedracht en waadde door het bloed in de kelder. Vervolgens zei hij dat Fähner alternatieven had gehad, hij had zich kunnen laten scheiden.

De officier van justitie had het mis, juist dat had Fähner niet gekund. De laatste hervorming van het Wetboek van Strafvordering heeft de eed als obligatoire plechtige verzekering van een getuigenverklaring in het strafproces afgeschaft. We geloven daar allang niet meer in. Als een getuige liegt, liegt hij gewoon – geen rechter denkt serieus dat een eed hier ook maar iets aan verandert. De eed lijkt de moderne mens koud te laten. Maar, en in dit 'maar' ligt een wereld van verschil, Fähner was geen moderne mens. Zijn belofte was oprecht. Hij was er de rest van zijn leven aan gebonden, sterker nog: hij werd er de gevangene van. Fähner kon zich niet bevrijden, dat zou verraad zijn geweest. De eruptie van geweld was het barsten van de drukketel waarin hij door zijn eed levenslang zat opgesloten.

Fähners zus, die me had gevraagd haar broer te verdedigen, zat in de zaal. Ze hilde. Zijn oude doktersassistente hield haar hand vast. Fähner was in de gevangenis nog magerder geworden. Hij zat roerloos op de beklagdenbank van donker hout.

In de zaak viel niets te verdedigen. Het was een rechtsfilosofisch probleem: wat is het nut van straf? Waarom straffen we? In het pleidooi probeerde ik het motief te vinden. Er zijn theorieën te over. Straf moet ons afschrikken, straf moet ons beschermen, straf moet voorkomen dat de dader nogmaals een strafbaar feit pleegt, straf moet onrecht goedmaken. Onze wet verenigt deze theorieën, maar geen enkele was hier echt van toepassing. Fähner zou niet opnieuw doden. Het onrecht van de daad was duidelijk, maar het was moeilijk te wegen. En wie wilde een vergeldingsmaatregel treffen? Het werd een lang pleidooi. Ik vertelde zijn verhaal. Ik wilde dat men begreep dat Fähner aan het eind van zijn Latijn was. Ik sprak totdat ik geloofde dat ik de rechtbank had overtuigd. Toen een lekenrechter knikte, ging ik weer zitten.

Fähner had het laatste woord. De rechtbank hoort aan het einde van een proces de verdachte, de rechters moeten zijn woorden in het beraad meewegen. Hij boog, zijn handen samengevouwen. Hij had de zinnen niet uit zijn hoofd hoeven leren, het was de samenvatting van zijn leven.

‘Ik heb van mijn vrouw gehouden, en ten slotte heb ik haar gedood. Ik houd nog steeds van haar, ik heb het haar beloofd, ze is nog altijd mijn vrouw. Dat zal tot aan mijn dood niet veranderen. Ik heb mijn belofte gebroken. Ik moet met mijn schuld leven.’

Fähner ging zitten, zweeg en staaarde weer naar de grond. Het was stil in de zaal, zelfs de voorzitter maakte

een bedrukte indruk. Toen verklaarde hij dat de rechtbank zich ter beraadslaging terugtrok en dat het vonnis de volgende dag zou worden uitgesproken.

Die avond bezocht ik Fähner nog een keer in de gevangenis. Er viel niet veel meer te zeggen. Hij had een verkeukelde enveloppe meegenomen, waaruit hij de foto van de huwelijksreis haalde. Hij streek met zijn duim over Ingrids gezicht. De bovenste beschermende laag was allang van de foto verdwenen, haar gezicht was bijna wit.

*

Fähner werd tot drie jaar veroordeeld, het bevel tot inhechtenisneming werd opgeheven, en hij werd vrijgelaten uit voorarrest. Hij kon de straf in een open afdeling uitzitten. Open afdeling betekent dat de veroordeelde in de gevangenis moet overnachten en de dag in vrijheid mag doorbrengen. Voorwaarde is dat hij een beroep uitoefent. Het was niet makkelijk een nieuw beroep voor een tweeënzeventigjarige te vinden. Uiteindelijk vond zijn zuster de oplossing: Fähner schreef zich in als fruit-handelaar – hij verkocht de appels uit zijn tuin.

Vier maanden later arriveerde in mijn kantoor een doos met tien rode appels. In de bijgevoegde enveloppe zat één velletje papier:

‘Dit jaar zijn de appels goed. Fähner’